

„Fotografování
zvířat má zvláštní
působ...“

Libor Jůn

NÁRODNÍ
MUZEUM

LIBOR JŮN

„FOTOGRAFOVÁNÍ ZVÍŘAT
MÁ ZVLÁŠTNÍ PŮVAB...“

NÁRODNÍ MUZEUM

PRAHA 2024

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2024–2028/16.I.a, 00023272).

Recenzoval:

Doc. Robert Silverio, Ph.D.

Grafické zpracování:

Orbis litera s.r.o.

Na obálce použita fotografie člunozobce afrického Jiřího Bauma.

© Národní muzeum, 2024

© Libor Jůn, 2024

ISBN 978-80-7036-845-9 (pdf)

OBSAH

Fotografická příloha	5
Úvod	65
Živočišná říše před fotografickým objektivem	76
Exkurs 1: Fotografie a fotografický obraz	92
Fotografování zvířat v českých zemích a v Československu	96
Exkurs 2: Československo Jiřího Bauma a meziválečný svět	120
Cestovatel a vědec Jiří Baum	124
Exkurs 3: Růžena Fikejzlová Baumová	160
Zoologická reprezentace ve fotografiích Jiřího Bauma a vizuální kultura	165
Závěr	181
Prameny a literatura	186
Textová příloha	195
Poděkování	253
Summary	256

FOTOGRAFICKÁ PŘÍLOHA

Fotografická příloha je většinou tvořena výběrem snímků z tvorby přírodovědce, fotografa a cestovatele Jiřího Bauma, jehož životní a tvůrčí osudy tvoří hlavní dějovou osu naší knihy. Mimo to jsou do výběru zařazeny i fotografie některých Baumových předchůdců či souputníků, abychom čtenáři umožnili co možná největší vhled do dobových fotografických zvyklostí a postupů ovlivňujících konečný výsledek snažení toho kterého tvůrce. Až na několik málo výjimek je příloha tvořena fotografiemi uloženými v jednotlivých fondech Archivu Národního muzea, případně archivními dokumenty pocházejícími z osobního fondu Jiřího Bauma. Také Baumovy fotografie a písemnosti jsou dnes spravovány výše zmiňovaným muzejním archivem.

Autor

Pohled na japonskou horu Fudži (jap. Fudži-san) z průsmyku Otome (jap. Otome toge). Krajinářská fotografie (kolorovaný albuminový pozitiv) s vyhledávaným motivem posvátné a zároveň nejvyšší hory Japonska využila v popředí umístěné lidské postavy s jezdeckým či nákladním koněm jako figurální stafáž, rámující majestátnost přírodní scenérie. Foto anonym, Japonsko, po roce 1879. ANM, f. NKK, bez inv. č.

Proslulý francouzský fotograf – orientalista Félix Bonfils je autorem dvojice albuminových pozitivů, plně odpovídajících tehdejší „západní“ představě o Orientu a jeho obyvatelích. V obou případech byli neopominutelnými atributy fotografií velbloudi jednohrbí (*Camelus dromedarius*). Na prvním obraze jako osvědčený motiv figurální stafáže u pyramidového pole v egyptské Gíze a na druhém, výrazněji dynamičtějším, jako nepostradatelná součást „orientálního“ života. Foto F. Bonfils, Egypt, po roce 1878. ANM, f. NKK, bez inv. č.

Arabská žena jedoucí na oslu. Stylizovaný snímek zachycující zahalenou ženu a jejího osla byl dalším vyjádřením „západního“ pohledu na Blízký východ. Osel se společně s velbloudem stali jedněmi z nejčastěji zobrazovaných zvířecích atributů blízkovýchodního regionu. Foto anonym, Egypt (?), po roce 1870.

ANM, f. NKK, bez inv. č.

Pohled na město Tiberias na břehu Galilejského jezera v historické Palestině, jak jej na počátku padesátých let 19. století zachytil jeden z průkopníků fotografování Palestiny, pokřtěný židovský hodinář Mendel John Diness. V popředí zaujme kuželovitý stan (temná komora) a sedící muž v klobouku v jeho blízkosti, pravděpodobně sám fotograf. Scénu doplňují místní pomocníci tvůrce a světlá silueta koně, opticky vyvažující tmavou hmotu stanu. Společně se svým společníkem, anglickým fotografem Jamesem Grahamem vytvořil Diness jedny z prvních fotografií Palestiny. Alespoň na některých z nich se pravidelně objevoval kůň (pravděpodobně stále stejný), spolehlivý pomocník a někdy i kompoziční rekvizita. Foto M. J. Diness, Tiberias (Palestina), po roce 1850. ANM, f. NKK, bez inv. č.

Slon ať už africký (*Loxodonta africana*), nebo indický (*Elephas maximus*) vždy vzbuzoval zaslouženou pozornost. O tom svědčí snímek z Cejlonu (Šrí Lanky) britského fotografa Charlese T. Scowena, pocházející z devadesátých let 19. století (a nesoucí v sobě nemalý odkaz britského „imperiálního“ vnímání světa) a také novinářská fotografie z potulného zvěřince, který ve třicátých letech 20. století zavítal do pražského Edenu. Foto Ch. T. Scowen, Cejlon, po roce 1890. ANM, f. NKK, bez inv. č. Foto anonym, Praha, bez data.

ANM, f. PNP-V, k. 59, inv. č. 1255.

Bez síly zvířecích svalů by se co nejrychlejší a také pokud možno spolehlivá pozemní doprava (a to minimálně až do objevu železnice) neobešla. I proto byla zvířata užívaná v různých druzích dopravy často fotografována. Pár tažných volů zebu (*Bos indicus*) s osobním cestovním vozem. Foto anonym, Bengálsko (?), po roce 1880. ANM, f. NKK, bez inv. č. Cestovní osobní vozy s koňskou přípřeží na kraji iráckého města Karbalá. Foto A. Musil, Karbalá, před r. 1914. Archiv autora.

Zvířata jako lovecké trofeje náležely k významným fotografickým tématům. Na to poukazují i raritní fotografie pořízené Michaelem hrabětem Esterházy z jím spolupořádané nákladné lovecké výpravy do povodí řeky Atbary v Súdánu v roce 1881. Obou úspěšných lovů dosáhl člen lovecké společnosti Josef Pálffy na řece Tekeze (Setit). V prvním případě skolil krokodýla nilského (*Crocodylus niloticus*) a v druhém hrocha obojživelného (*Hippopotamus amphibius*). Foto M. Esterházy, Súdán, 1881. ANM, f. NKK, bez inv. č.

Kebic Duet.

Krokodil.
Erlegt im Flusse Setit von Josef Graf Pálffy.
El Hegera, 29. Jänner 1881.

M. Graf Esterházy pf.

Hilfpferd.
Erlegt im Setit von Josef Graf Ráffy.

(16. Stück).

A. Graf Esterházy of 1881.

Zvířata byla v různých rolích zatahována i do lidského válečného usilování a do jednotlivých válečných konfliktů. Těsně před vypuknutí první světové války o tom promlouvají fotografie pořízené v Iráku katolickým knězem a orientalistou v jedné osobě Aloisem Musilem. Ať už se jednalo o příprěže osmanské polní baterie, nebo o koně místní arabské milice. Foto A. Musil, Irák, před r. 1914. Archiv autora.

K obecně úspěšným meziválečným fotografům přírody a zvířat nepochybně patřil Baumův souputník Václav J. Staněk. Stejně jako Baum absolvent Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy a spolupracovník (a na rozdíl od našeho fotografa také zaměstnanec) Národního muzea. K jeho fotografiím náleží i zpodobnění kaloně plavého (*Eidolon helvum*) Mefista z pražské zoologické zahrady a plha velkého (*Glis glis*) chovaného tamtéž. V obou případech jsou u pozitivů přítomny ořezové značky a obrazové retuše provedené redakcí *Národní politiky*. Foto V. J. Staněk, Praha, bez data. ANM, f. PNP-V, k. 59, inv. č. 1258.

.....

Ikonický snímek Václava J. Staňka velbloudice velblouda dvouhrbého (*Camelus bactrianus*) s třítydenním mládětem v pražské zoologické zahradě. Foto V. J. Staňek, Praha, bez data. ANM, f. PNP-V, k. 59, inv. č. 1257.

Jezdci na velbloudech jednohrbých (*Camelus dromedarius*) italské koloniální armády, střežící tzv. Benátský palác v Římě (sídlo italské fašistické vlády pod vedením Benita Mussoliniho) v den italské anexe okupované Etiopie (Habeš). Exotický vzhled velbloudů i samotných vojáků se staly součástí vojensko-politické reprezentace nově založeného „Italského impéria“. Foto New York Times, 19. 5. 1937. ANM, f. PNP-V, k. 59, i. č. 1257. A obdobnou exotikou, byť bez politického nádechu, byly zápasy dromedářů, původně osmanská tradice, dožívající v Řecku ještě na počátku čtyřicátých let 20. století. Foto anonym, Athény, 1940. ANM, f. PNP-V, k. 59, i. č. 1257.

Nejrůznější manipulace se zvířaty, obzvláště s těmi velkými, byly vždy vděčným námětem pro fotografy, případně i filmaře. Foto anonym, (?), bez data. ANM, f. PNP-V, k. 59, inv. č. 1255. A obdobně bylo často fotografováno a filmováno i sluně slona indického (*Elephas maximus*) Baby v pražské zoo. Foto anonym, Praha, bez data. ANM, f. PNP-V, k. 59, inv. č. 1255.

